

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015; 2 (167): 106-110

УДК 338.2/.532.63:615.1

JEL L10, O15

DOI: dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/167-2/17

В. Голубка, пошукувач
Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів

НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНИХ ПЕРСПЕКТИВ ЙОГО РОЗВИТКУ

У статті доведена важливість ефективного використання наукового потенціалу фармацевтичного ринку України в системі стратегічних пріоритетів його розвитку. Сформульовано дефініцію наукового потенціалу фармацевтичного ринку, уточнено наслідковість його ефективного використання. Обґрунтовано основні інституційні форми підвищення ефективності використання наукового потенціалу вітчизняного фармацевтичного ринку, а саме фармацевтичні кластери та агломераційні утворення.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, ринковий потенціал, науковий потенціал, фармацевтичний кластер, агломерація.

Вступ. Поточні труднощі розвитку вітчизняного фармацевтичного ринку України з формуванням нових ризиків в умовах суверенної невизначеності змушують вчених здійснювати наукове обґрунтування новітньої стратегії. Безумовно за ідеальних умов вона має бути націленою на забезпечення прогресивної ринкової конкурентоспроможності в глобальних масштабах, зокрема в євроконтинентальному просторі. Це означає, що вироблена й реалізована фармпродукція має бути орієнтованою на випереджувальні темпи задоволення потреб населення, переорієнтацією з комерціалізації на гуманізацію. На практиці досягнення цього є доволі складним і досі невирішеним завданням. Водночас поступовість реалізації державної політики у сфері фармацевтики дозволить сформувати відмінну основу для подальшого розвитку ринку.

Актуальність даної публікації зумовлена потребою пошуку резервів підвищення конкурентоспроможності фармацевтичного ринку України. Серед них вирізняється порівняно високий інтелектуально-трудова потенціал зайнятого населення. У його структурі фігурує науковий потенціал. Відтак є важливим визначити можливості підвищити ефективність його використання в системі стратегічних перспектив розвитку вітчизняного фармринку.

Метою статті постає наукове обґрунтування підвищення ефективності використання наукового потенціалу фармацевтичного ринку України як важливої складової його інтелектуально-трудова потенціалу, що, в свою чергу, детермінує потенціал розвитку національної економіки. Для виконання мети були поставлені завдання:

- визначити місце ефективного використання наукового потенціалу у системі стратегічних завдань розвитку фармацевтичного ринку України;
- сформулювати дефініцію наукового потенціалу фармацевтичного ринку;
- систематизувати наслідки ефективного використання наукового потенціалу фармацевтичного ринку країни;
- обґрунтувати основні інституційні форми підвищення ефективності використання наукового потенціалу вітчизняного фармацевтичного ринку.

На наше переконання, новітня стратегія розвитку фармацевтичного ринку України має визначати середньострокові пріоритети щодо: 1) формування ринкових умов з ефективізацією використання й розвитком наукового потенціалу; 2) установки на використання внутрішніх ресурсних можливостей (ендогенного потенціалу); 3) стимулювання інституційного впровадження концепції соціальної відповідальності бізнесу з первинною орієнтацією на споживачів; 4) регіоналізації розвитку (оптимального врахування територіальної специфіки з одночасним дотриманням національних орієнтирів).

Огляд літератури. Результати проведеного дослідження за обраною тематикою одержані з використан-

ням напрацювань багатьох вітчизняних вчених. Щодо загальних стратегічних перспектив розвитку ринку відзначаємо праці таких науковців, як Б. Громолик, Н. Дігтярьова, З. Мнушко, С. Нікуліна, В. Стародубов, Г. Фролова, А. Шевченко, Л. Шульгіна та ін. Згадані вчені у різних фокусах обґрунтовували перспективи стратегічного розвитку фармацевтичного ринку України. Зокрема Л. Шульгіна основний акцент робить на маркетингових інструментах, ставлячи промоційний інструментарій на ключові позиції підвищення конкурентоспроможності вітчизняного ринку. Широкий спектр проблем стратегічного розвитку виробників фармпродукції в Україні піднімають Б. Громолик, С. Нікуліна, З. Мнушко. Учені доводять роль інституційної основи ринку в забезпеченні досягнення стратегічних цілей його розвитку. Відзначаємо також актуальність досліджень В. Стародубова, який за прикладом досвіду Російської Федерації обґрунтовує важливість інвестиційної діяльності у забезпеченні розвитку фармацевтичного ринку. Ознайомлення зі згаданими працями дозволило нам сформувати загальне бачення існуючих проблем та можливих сценаріїв стратегічного розвитку. Потреба акценту на науковому потенціалі як рушій прогресивних змін вітчизняного фармацевтичного ринку доведена завдяки використанню методологічного інструментарію з базуванням на існуючому доробку вітчизняних вчених – Ю. Братішко, С. Васильєв, О. Мех, О. Посилкіна, К. Світлична, І. Федоренко, О. Яремчук та ін. Згадані вчені у своїх працях доводять значимість людського чинника для розвитку фармацевтичного ринку та підвищення якості його продукції. Зокрема в працях Ю. Братішко доводиться значимість корпоративної культури на фармацевтичних підприємствах, що детермінує продуктивність і результативність праці фахівців. Правові аспекти формування розвиненої системи соціально-трудова відносин та більш ефективного використання інтелектуально-трудова, а на цій основі – наукового, потенціалу фахівців галузі фармацевтики досліджує С. Васильєв. Відзначаємо також напрацювання І. Федоренко з розробкою методики розрахунку потенціалу фармацевтичного ринку, а також О. Мех з безпосереднім обґрунтуванням наукових підходів до підвищення наукоємності фармацевтичної продукції.

При широкій палітрі здійснених науково-методологічних розробок потребує поглиблення ідея пріоритетної рушійності наукового потенціалу для розвитку фармацевтичного ринку України у стратегічній перспективі.

Методологія та результати дослідження. Методологія даного дослідження охоплює систему методів наукового пізнання з метою обґрунтування значимості наукового потенціалу фармацевтичного ринку України для стимулювання його розвитку. Для одержання наукових результатів були використані: абстрактно-логічні

методи – для наукового обґрунтування бі-синергізму використання наукового й ринкового потенціалів; історичні, емпіричні методи спостереження та порівняння – для виявлення доцільності створення фармацевтичних кластерів та цільової підтримки розвитку фармацевтичного ринку в окремих агломераційних утвореннях; теоретичні методи класифікації, систематизації, узагальнення – для виділення основних підходів до розуміння поняття потенціалу; теоретико-емпіричні методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції – для формулювання дефініції наукового потенціалу фармацевтичного ринку, визначення процесу його реалізації; графічні методи – для візуального відображення основних результатів дослідження. Теоретичну основу статті формують теорії й концепції, що стосуються регулювання розвитку економіки та ринку, людського розвитку, інтелектуально-трудового потенціалу.

Результати. Фармацевтична сфера є доволі специфічною, оскільки постачає продукцію високої соціальної значущості, через що є стратегічно важливою для України [1, с. 58]. Через те особливого значення набу-

ває визначення сутності наукового потенціалу фармацевтичного ринку.

Найбільш поширені підходи до розуміння ринкового потенціалу загалом наступні: потенціал як можливості підприємств задовольняти потреби попиту [2, с. 82]; потенціал як верхня межа попиту [3, с. 97; 4, с. 73-74]; потенціал як величина товарного збуту [5, с. 216]; потенціал як здатність сприймати інновації [6, с. 157]; потенціал як результат діяльності з відображенням на економічному потенціалі [7]; потенціал як здатність виробництва продукції та її споживання [8, с. 33].

Враховуючи теоретичні напрацювання щодо ринкового потенціалу, розглядаємо його як важливу складову економічного потенціалу держави. У взаємодії з природно-ресурсним, інноваційним, інтелектуально-трудоим (у т.ч. науковим), управлінським потенціалом він визначає можливості розвитку національної економіки. Тому науковий потенціал ринку є своєрідним бі-вектором економічного розвитку – з синергізмом можливостей ринку і наукової діяльності в частині ефективного використання інтелектуально-трудового потенціалу зайнятого населення (рис. 1).

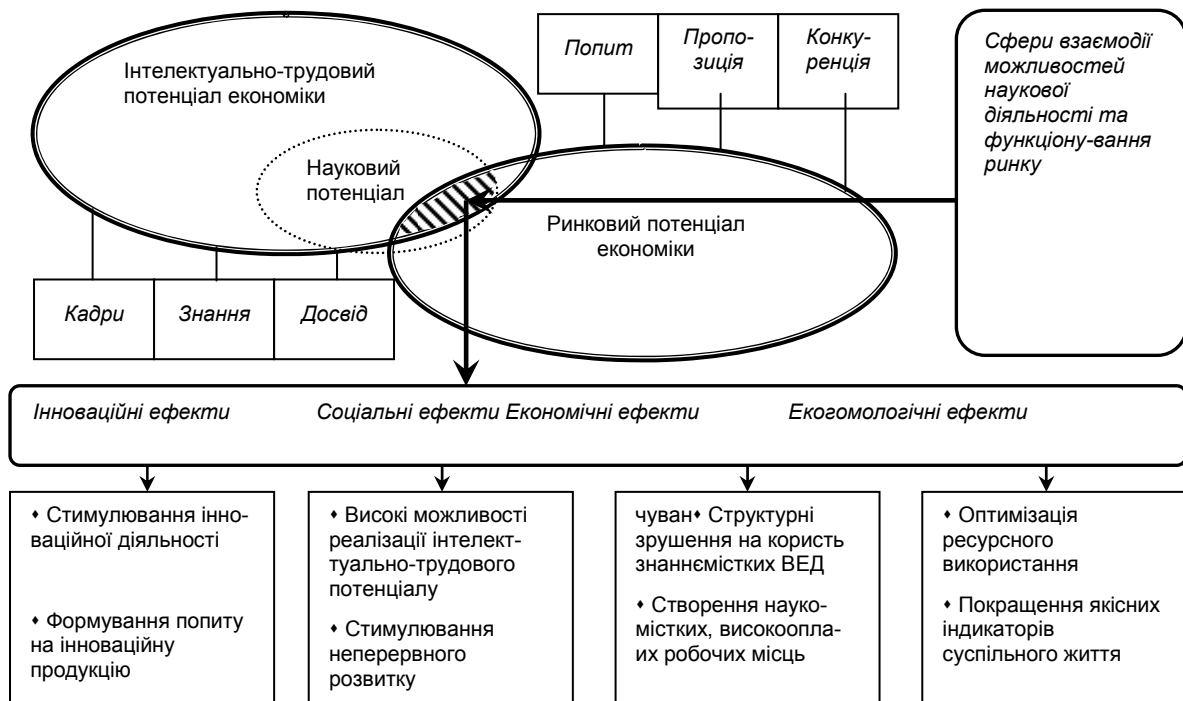

Рис. 1. Бі-синергізм використання наукового й ринкового потенціалу

Джерело: складено автором

Науковий потенціал фармацевтичного ринку, на наше переконання, слід розглядати як його оптимальну спроможність продукувати інноваційну продукцію, забезпечувати її збут і споживання, яка (продукція) відповідає критеріям соціальної відповідальності бізнесу та слугує вагомим детермінантом якісного покращення суспільного здоров'я.

Доцільно розтлумачити окремі положення дефініції наукового потенціалу фармацевтичного ринку. Зазначається потреба відображення результативності його використання на якісному покращенні суспільного здоров'я. Це означає націленість фармацевтичної продукції на дійсне пониження рівня захворюваності населення, а не його неперервне і наростаюче споживання (формування так званого синдрому звикання, залежно-

сті з ризиком абсінентного синдрому), тобто усталеність попиту на вигідному для суб'єктів бізнесу рівні.

Фігурує у дефініції й "оптимальна спроможність". Поняття оптимальності, на протизвагу максимальності, підкреслює добір кращого із можливих варіантів. Тобто має відбуватись співвіднесення затрат і очікуваних результатів. Науковий потенціал має відображати оптимальну спроможність ринку продукувати, забезпечувати збут і споживання інноваційної продукції. Така спроможність не повинна максимізуватись в окремі періоди часу, втрачаючи свої обороти на подальшу перспективу. Більше того, науковий потенціал фармацевтичного ринку має використовуватись із відповідністю до загальних інноваційних процесів. При умові його випередження можуть виникати деструктивні дисонанси з економічними процесами. Відтак дане явище насправді

може спричинити ринковий колапс – з неможливістю збуту інноваційної продукції, формування на нього попиту. Такий стан демотивує учасників ринку до подальшої участі у сформованих процесах.

Оптимальна спроможність відображає, окрім того, використання ресурсних можливостей у найбільш сприятливих просторово-часових умовах. Досягнути умов оптимальності насправді доволі складно. Це вимагає фахового регулювання ринкових процесів та досконалих кон'юнктурних умов ринку. Водночас складність досягнення оптимальності не відкидає прагнення наближення до неї.

Науковий потенціал фармацевтичного ринку України має визначатись не лише результируючими вимірниками – виробленою, збутою і спожитою продукцією, але й кадровим складом зайнятого населення безпосередньо у фармацевтиці та суміжних сферах. На рис. 2 схематично відобразимо процес реалізації наукового потен-

ціалу фармацевтичного ринку з акцентом на його наслідковість. Етапу реалізації передують формування. Наразі для України стоїть питання не стільки формування, як підвищення ефективності використання, реалізації наукового потенціалу. Оскільки для вітчизняного фармринку науковий потенціал в частині його кадрового забезпечення залишається доволі високим, то акцент зроблено саме на цей аспект. Ефективна реалізація такого потенціалу безумовно призведе до подальшого його накопичення, розвитку. У силу високого впливу фармацевтичної сфери на інші види економічної діяльності підвищення інноваційності фармпродукції стимулюватиме інноваційну працю і в інших галузях. Таким чином, розвиватиметься науковий потенціал усієї національної економіки, а Україна матиме шанс утвердитись у міжнародному масштабі як розвинена держава з високими стандартами життя (охорони здоров'я) і модерним підприємництвом.

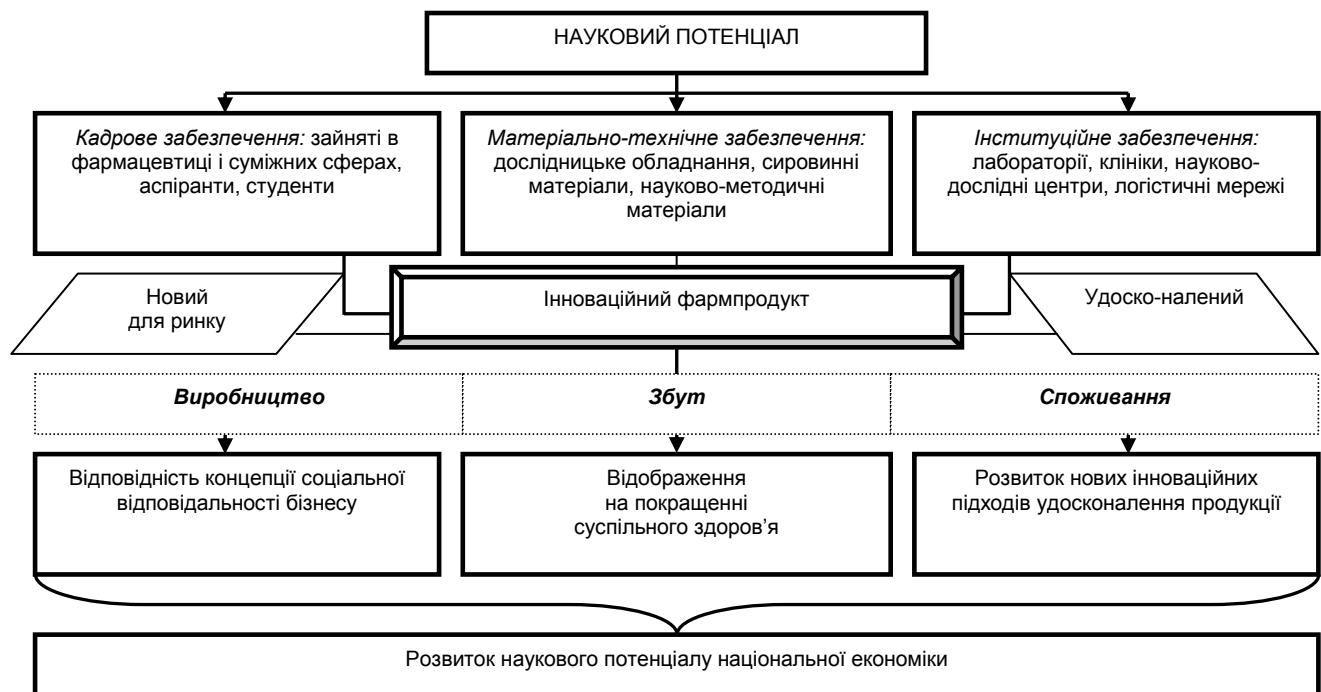

Рис. 2. Наслідковість реалізації наукового потенціалу фармацевтичного ринку країни

Джерело: складено автором

Бачимо, що науковий потенціал фармацевтичного ринку – це не лише його кадри та їх інтелектуально-трудові можливості. Реалізації їх ідей та здібностей вимагає належного матеріально-технічного й інституційного забезпечення. Ефективність формування, реалізації наукового потенціалу, на відміну від інших сфер, є менш залежною від рівня розвитку міжсуб'єктних відносин. При відсутності належної матеріально-технічної бази, розвитку профільних інститутів реалізація ідей фахівців буде неможливою. Тому звертаємо увагу, що позитивна наслідковість ефективного реалізації наукового потенціалу фармацевтичного ринку є дуже важливою в плані створення умов для розвитку людини як фахівця даної сфери. Це охоплює собою концепція соціальної відповідальності бізнесу, коли суб'єкт господарювання на фармринку не лише зобов'язаний здійснювати свою діяльність згідно інтересів своїх споживачів і партнерів (конкурентів), але й, у першу чергу, свого персоналу.

У плані покращення інституційного забезпечення (як однієї з базових умов реалізації наукового потенціалу, див. рис. 2) для вітчизняного фармацевтичного ринку

постає чимало проблем. Тривалість занепаду інноваційної, науково-дослідницької діяльності в Україні як на рівні державних, так і приватних структур змушує фахівців безупинно говорити про прогресивні форми активізації інноваційних процесів у більш обмежених просторово-часових координатах. Мова йде про вільні й спеціальні економічні зони, технопарки, технополіси, наукогради, агломерації, кластери та інші специфічні просторові утворення. Найбільш поширеною практикою в Україні залишається функціонування спеціальних економічних зон, яких налічується 11. Також визначено 9 територій пріоритетного розвитку [9]. Серед регламентованих пріоритетних видів економічної діяльності для жодної з них не фігурує фармацевтична сфера, хоча низка регіонів України мають добрі традиції за даним напрямом, а сама фармацевтика визнана стратегічною для України.

Вважаємо, що практика створення спеціальних економічних зон за нинішніх умов суб'єктивних економічних і соціально-трудових відносин не є виправданою. Для фармацевтичної сфери більш доцільною є концентровано-точкова активізація бізнесу – з опиранням на на-

явну інфраструктуру, традиції фармацевтики. Найбільш відповідною формою до вказаних умов безумовно є кластер. З 2013 року активно велись розмови щодо створення на території Сумської області фармацевтичного кластера [10]. Загострення військового конфлікту внесло суттєві корективи у дані плани. Проте за досвідом попередніх років, навіть у більш сприятливих і стабільних умовах, втілити у результативну практику діяльність *фармацевтичних кластерів*, як і кластерів в інших сферах, вдалось важким завданням.

Щодо фармацевтичних кластерів доволі розгорнуті дослідження проводяться О. Посилкіною, Р. Сагайдак-Нікітюк, О. Козиревою. Вчені обґрунтовують доцільність кластерної моделі розвитку фармацевтичної сфери з акцентом на потребу імпортозаміщення, а також визначають типову структуру таких кластерів [11, с. 337-339; 12, с. 24-32]. Для розвитку наукового потенціалу функціонування фармацевтичних кластерів має неочіненну роль – у першу чергу завдяки включеності в їх структуру наукових й освітніх установ..

Профільність фармацевтичних кластерів може бути різною – виробничою, збутовою, посередницькою, маркетинговою, в окремих виробничих сегментах тощо. Ми відстоюємо позицію, що такий кластер має розвиватись на рівні регіону за підтримки місцевих органів державної влади і максимально охоплювати різні сегменти

ринку з прагненням виробництва, збуту інноваційного фармпродукту. Лише за таких умов можна досягти цілі імпортозаміщення.

Окрім кластерів для розвитку наукового потенціалу ринку вагомим роль можуть відігравати й *агломераційні утворення*. Оскільки в Україні йде занепад малих і середніх міст, які часто відіграють в адміністративно-територіальному устрої роль районних центрів, вважаємо, що розташування тут фармацевтичного підприємства дозволить сформувати достатнє моноцентричне агломераційне ядро, що буде притягувати робочу силу та необхідну сировину. При цьому населені пункти, які будуть входити в таке агломераційне утворення, зможуть виконувати своє функціональне призначення. Особливо підвищиться значимість українських сіл, які перебувають у кризі тривалого занепаду. Маючи значні природні багатства та населення зі знанням лікарських рослин, народних рецептур лікування, сільські території зможуть (і повинні) стати потужним донором лікарської рослинної сировини, сировини тваринного походження та ін. (рис. 3).

Агломераційні утворення, як і кластери, повинні розвиватись регламентовано та на основі ініціативи "знизу". У будь-якому разі має існувати певна ресурсна та інфраструктурна база. І дуже важливий аргумент на користь обрання території з пріоритетним розвитком фармацевтики – наявність затребуваної кваліфікації кадрів.

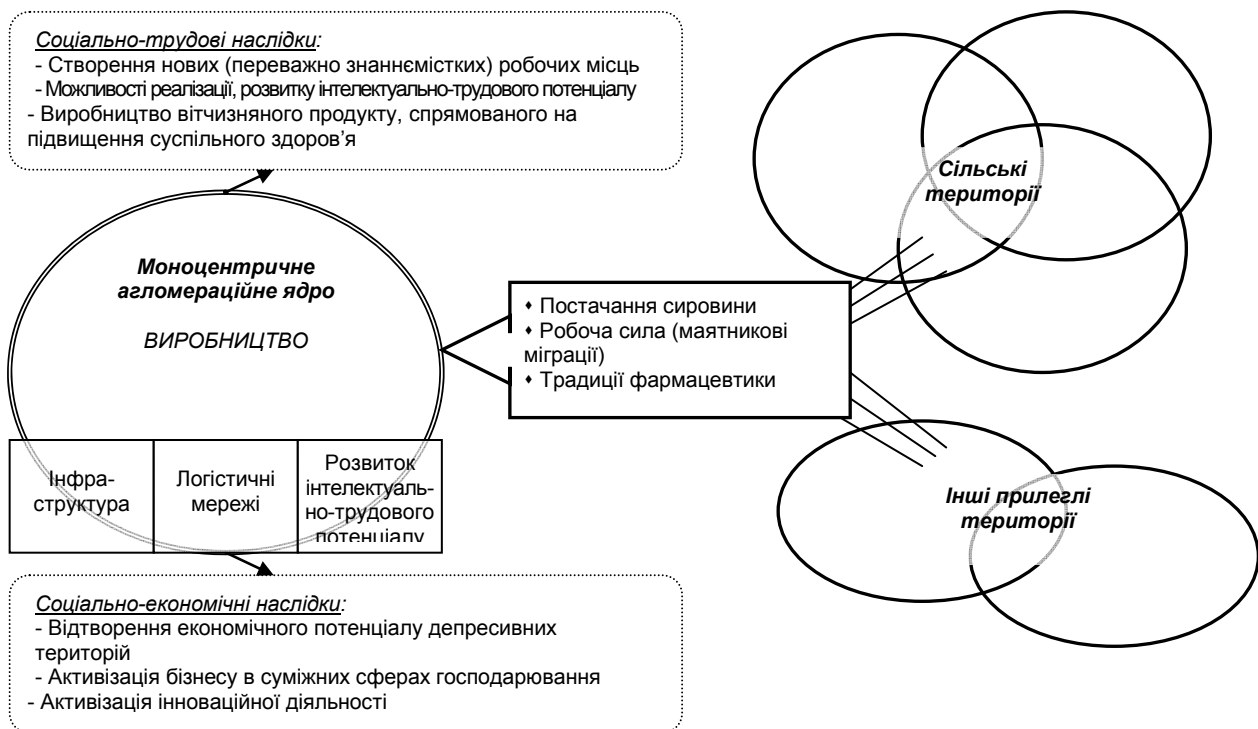

Рис. 3. Переваги розвитку агломераційних утворень на базі фармацевтичного виробництва

Джерело: складено автором

Висновки. Особливо важливим у процесі стимулювання інноваційного розвитку національної економіки є використання наукового потенціалу. Інтелектуально-трудовий потенціал є потужним рушієм структурних зрушень не тільки загалом в економіці, але й фармацевтиці. Для його ефективізації важливо не лише мотивувати зайняте у фармацевтиці населення до інноваційної діяльності, але й створювати належні матеріально-технічні, інституційні умови. Наразі ж науковий потенціал фармацевтичного ринку України використовується за принципом вимушених реакцій на зовнішні конкурен-

тні умови. Тотальне вирішення даної проблеми є довготривалим прикладним завданням. Одним із ефективних рішень може стати просторово-локальний розвиток фармацевтичного ринку через специфічні інституційні форми. Вагомим аргументом на користь рішення цільового стимулювання фармацевтичного бізнесу в обмежених просторових координатах має бути наявність кадрів. Територіями цільового стимулювання розвитку фармацевтичної сфери в Україні на інноваційних засадах мають бути, насамперед, ті населені пункти, де наявна певна інфраструктурна база і традиції фармацевти-

ки. Відновлення таких потужностей є важливим способом стимулювання економічного розвитку окремих територій, мобілізації інтелектуально-трудоного потенціалу населення та посилення його наукової складової.

Дискусія. На даному етапі соціально-економічного розвитку України необхідно визначити окремі просторові утворення як ареали пріоритетного розвитку фармацевтичного ринку на інноваційних засадах. Надалі ж здобутий позитивний досвід можна буде поширювати на весь економічний простір країни. Тому подальший напрям досліджень автора буде сфокусований на інноваційності вітчизняного фармацевтичного продукту та аналітичних розрахунках щодо потенціалу окремих просторових утворень у цільовому розвитку фармацевтичного бізнесу.

Список використаних джерел

1. Мех О. А. Наукоємність фармацевтичної продукції як конкурентна перевага виробника / О. Мех // Наука та наукознавство. – 2008. – № 1. – С. 58–66.
2. Бульбах Н. Інституціональні зміни в системі управління ринковим потенціалом підприємств // Інституціональний вектор економічного розвитку: зб. наук. пр. / Н. Бульбах; за ред. А. Ткача. – Мелітополь: Мелітопольський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету, 2008. – Вип. 1 (3). – С. 80–91.
3. Зайчук Т. О. Теоретичні аспекти визначення ринкового потенціалу і таргетингу вітчизняними підприємствами / Т. Зайчук // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 1. – С. 96–104.
4. Юлдашева О. Исследование рыночного потенциала регионов / О. Юлдашева // Маркетинг и маркетинговые исследования. – 2002. – № 4. – С. 72–75.

5. Башук Т. Аналіз ринкових можливостей компанії на основі прогнозування збутового потенціалу / Т. Башук // Механізм регулювання економіки. – 2008. – № 4, Т. 1. – С. 216–224.

6. Шипуліна Ю. Оцінка достатності виробничо-збутового потенціалу суб'єктів господарювання для інноваційного розвитку / Ю. Шипуліна // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2004. – № 9 (68). – С. 157–165.

7. Ревуцька Л. Є. Управління розвитком та структура економічного потенціалу галузевого комплексу: теоретичні аспекти / Л. Є. Ревуцька, Н. М. Корольова, В. В. Чорний // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки: зб. наук. пр. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. – Харків: Вид-вод ХНАУ, 2012. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnu_ekon/2012_6/pgd/29.pdf

8. Тесля Д. В. Ринковий потенціал регіону: сутність і його складові / Д. В. Тесля, С. Л. Шульц // Регіональна економіка. – 2014. – № 2. – С. 27–37.

9. Основні показники по СЕЗ: Інформація про СЕЗ та ТПР: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37016&cat_id=36709

10. На Сумщині буде створено фармацевтичний кластер: Суми. RegioNews [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://regionews.sumy.ua/node/16758>

11. Посилкіна О. В. Актуальність та проблеми створення фармацевтичних кластерів в Україні на підставі логістичного менеджменту та міжнародних стандартів якості / О. В. Посилкіна, Р. В. Сагайдак-Нікітюк, О. В. Козирева // Маркетинг та логістика в системі менеджменту: тези доповідей IX Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 8–10 листопада 2012 р.). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 337–339.

12. Сагайдак-Нікітюк Р. В. Створення фармацевтичних кластерів в Україні на підставі логістичного менеджменту та міжнародних стандартів якості / Р. В. Сагайдак-Нікітюк, О. В. Посилкіна // Управління, економіка та забезпечення якості в фармацевції. – 2011. – № 3 (17). – С. 24–32.

Надійшла до редколегії 27.01.15

В. Голубка, соискатель

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

НАУЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО РЫНКА УКРАИНЫ В СИСТЕМЕ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПЕРСПЕКТИВ ЕГО РАЗВИТИЯ

В статье доказана важность эффективного использования научного потенциала фармацевтического рынка Украины в системе стратегических задач его развития. Сформулировано определение научного потенциала фармацевтического рынка, систематизированы последствия его эффективного использования. Обоснованы основные институциональные формы повышения эффективности использования научного потенциала отечественного фармацевтического рынка, а именно фармацевтические кластеры и агломерационные образования.

Ключевые слова: фармацевтический рынок, рыночный потенциал, научный потенциал, фармацевтический кластер, агломерация.

V. Holubka, seekers

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

SCIENTIFIC POTENTIAL OF PHARMACEUTICAL MARKET OF UKRAINE IN SYSTEM OF STRATEGIC PROSPECTS OF HIS DEVELOPMENT

In the article was proved the importance of the effective use of scientific potential of Ukrainian pharmaceutical market. Formulated a definition of the scientific potential of the pharmaceutical market. Systematized the consequences of him the effective use. It was allocated the basic institutional forms of effective use of scientific potential of Ukrainian pharmaceutical market, namely pharmaceutical clusters and agglomerations.

Keywords: pharmaceutical market, market potential, scientific potential, pharmaceutical cluster, agglomeration.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015; 2 (167): 110-117

УДК 336.1:378.1 (477)

JEL H52

DOI: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/167-2/18

О. Красільник, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто проблеми фінансування вищих навчальних закладів та приділено увагу формуванню кошторису закладів вищої освіти в Україні. Описано практику формування і використання загального і спеціального фондів вищих навчальних закладів. Висвітлено особливості фінансування державних та приватних закладів вищої освіти. Представлено перспективи фінансування вищих навчальних закладів в Україні.

Ключові слова: фінансування, кошторис, загальний фонд, спеціальний фонд, бюджетні кошти, видатки.

Вступ. В умовах ринкових відносин освіта виступає важливою складовою і визначальним фактором людського розвитку та відіграє особливу роль у формуванні інтелектуального, духовного, економічного потенціалів держави. Освіта є найбільш масштабною частиною нинішнього державного устрою, його політичної, соці-

льно-економічної, культурної та наукової організації. Від якості освіти залежить відтворення та нарощення інтелектуального потенціалу суспільства, виховання громадян, модернізація суспільних відносин. Удосконалення системи освіти – один із заходів, який необхідний для подолання кризових процесів, поліпшення життя

© Красільник О., 2015